

Doseljavanje iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku: migracijski obrasci doseljenika u Zagrebu

Klempić Bogadi, Sanja; Gregurović, Margareta; Podgorelec, Sonja

Source / Izvornik: **Stanovništvo, 2018, 56, 39 - 62**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.2298/STNV1802039K>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:303:559346>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 3.0 Unported](#) / [Imenovanje-Nekomercijalno 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

DOSELJAVANJE IZ BOSNE I HERCEGOVINE U HRVATSKU: MIGRACIJSKI OBRASCI DOSELJENIKA U ZAGREBU

Sanja KLEMPIĆ BOGADI,* *Margareta* GREGUROVIĆ,*
Sonja PODGORELEC*

Prema popisima stanovništva od 1948. među stanovnicima Hrvatske rođenima u inozemstvu najviše je doseljenih iz Bosne i Hercegovine (BiH). U radu se analiziraju migracijski tokovi između Bosne i Hercegovine i Hrvatske u posljednjih šezdeset godina te demografski podaci o doseljenicima u Republiku Hrvatsku iz Bosne i Hercegovine, što se dodatno podupire rezultatima istraživanja „Utjecaj doseljavanja iz Bosne i Hercegovine na socio-demografski razvoj hrvatskih urbanih regija“. Anketno istraživanje provedeno je 2014. u Sesvetama, „doseljeničkoj“ gradskoj četvrti Zagreba, na prosudbenom uzorku stanovnika Hrvatske starijih od 18 godina rođenih u Bosni i Hercegovini. U radu se donose rezultati vezani uz njihovu migracijsku povijest (vrijeme i motivi iseljavanja, mjesto odakle su se doselili i ranije migracijsko iskustvo te namjera o trajnom ostanku u Hrvatskoj) te odabrane transnacionalne aktivnosti. Provedene analize ukupnog iseljavanja iz Bosne i Hercegovine upućuju na postojanje dvaju osnovnih motiva doseljavanja u Hrvatsku: do kraja 1980-ih migracije su prvenstveno bile potaknute ekonomskom nerazvijenosti zemlje podrijetla, dok se 1990-ih mijenja migracijski obrazac te umjesto radnih dominiraju prisilne migracije uzrokovane ratom u BiH. Ispitanici u istraživanju u najvećoj su se proporciji u Hrvatsku doselili u 1990-ima te su u najvećem udjelu etnički Hrvati, a gotovo svi imaju hrvatsko državljanstvo. Gotovo dvije trećine ispitanika (63,1%) do konačnog preseljenja u Hrvatsku nije imalo nikakvo migracijsko iskustvo, a preko 90% namjerava trajno ostati živjeti u Hrvatskoj. Rezultati istraživanja pokazuju aktivne transnacionalne veze doseljenika koje pripadaju društvenoj i kulturnoj kategoriji aktivnosti.

Ključne riječi: *doseljenici iz Bosne i Hercegovine, Hrvatska, Zagreb, migracije, transnacionalne veze*

Uvod

Migracije su posljednjih stotinjak godina bile važan čimbenik u kretanju ukupnog broja stanovnika Hrvatske, ali i u prostornom razmještanju stanovništva. Razvoj sekundarnih i tercijarnih djelatnosti u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata potaknuo je koncentraciju stanovništva u gradovima i

* Znanstveni odsjek za migracijska i demografska istraživanja, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb (Hrvatska); email: sanja.klempic@imin.hr

njihov razvoj. Migracije stanovništva iz sela u grad 1960-ih i 1970-ih imale su razmjere ruralnog egzodusa. U isto vrijeme stanovnici Republike Hrvatske među prvima su se u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) uključili u tzv. odlazak na privremeni rad u inozemstvo, što se negativno odrazilo na ukupna demografska kretanja. Naime privremenost je ubrzo uglavnom prerasla u trajno iseljavanje. Usporedno s brojnim iseljavanjem svojeg stanovništva Hrvatska je bila i atraktivno migracijsko odredište za doseljenike iz drugih tadašnjih republika, posebice iz Bosne i Hercegovine (BiH). U razdobljima nakon Drugoga svjetskog rata do početka 1990-ih migracija iz BiH u Hrvatsku bila je uglavnom potaknuta ekonomskom (ne)razvijenošću i usmjerena najvećim dijelom u tadašnja gospodarska, točnije industrijska središta,¹ gdje se tražila brojna radna snaga.

Prema podacima popisa 2011., u Hrvatskoj je živjelo ukupno 4.290.612 stanovnika, od čega je 584.947 ili 13,7% osoba rođenih u inozemstvu. Od toga broja većina njih (70% ili 409.357) rođena je u Bosni i Hercegovini, dok znatno manjim udjelom participiraju doseljenici rođeni u Srbiji (9%), Njemačkoj (5,8%), Kosovu (3,5%), Sloveniji (3,4%), Makedoniji (1,7%) te u ostalim zemljama (DZS, 2013). Veliki broj stanovnika Republike Hrvatske rođenih u BiH posljedica je radnih migracija tijekom socijalističkog razdoblja i useljavanja uzrokovanih ratom na prostoru BiH tijekom prve polovine 1990-ih (Klempić Bogadi, Lajić, 2014). Promatra li se prostorni raspored doseljenika iz Bosne i Hercegovine (rođeni u BiH) u Hrvatskoj, njihova je najveća koncentracija u Gradu Zagrebu (98.579), Splitsko-dalmatinskoj županiji (36.864), Zagrebačkoj županiji (35.427), Brodsko-posavskoj (29.537) i Osječko-baranjskoj županiji (28.051) (DZS, 2013). Možemo reći da su to „ulazne“ županije, najbliže pograničnim područjima BiH, iz kojih je iseljavanje prema Hrvatskoj bilo najintenzivnije (Klempić Bogadi, Lajić, 2014).

Prema podacima UN-a i Eurostata za 2015., ukupni broj emigranata rođenih u Bosni i Hercegovini, bez obzira na sadašnji državljanski status, u 51 zemlji svijeta iznosi 1.727.173, od čega ih u zemljama EU-28 živi oko 60%, odnosno 1.039.236. Podaci Svjetske banke procjenjuju da se u emigraciji nalazi otprilike 44,5% stanovništva porijeklom iz BiH, što je po stopi emigracije u odnosu na broj stanovnika u zemlji (3.531.159) smješta na visoko 16. mjesto od ukupno 214 zemalja (MSB, 2017: 63-64) i značajno je viša od stopa zemalja koje ju okružuju, primjerice Hrvatske (20,9%) i Srbije (18%).

¹ Prema podacima o općinama u Hrvatskoj s najvećim udjelom radnika iz Bosne i Hercegovine, Zagreb je već 1976. bio „dominantni prijemni centar“ s 41,6% svih radnika iz BiH na radu u Hrvatskoj, a slijedile su ga Rijeka te pogranična općina većeg urbanog centra Slavonskog Broda. Potom su po broju registriranih radnika bili Sisak, Dubrovnik i Split (Oliveira-Roca, 1981: 47).

S obzirom na to da se podaci Svjetske banke odnose samo na prvu generaciju emigranata, razlikuju se od podataka agencija za statistiku zemalja primitka i diplomatsko-konzularnih predstavništava Bosne i Hercegovine, prema kojima je procjena ukupnog broja osoba koje žive u iseljenu, a po porijeklu su iz Bosne i Hercegovine, najmanje dva milijuna ili čak 56,6% ukupnog stanovništva u zemlji (MSB, 2017: 63-64).

Hrvatska je do 2015. s 404.874 doseljenika, uz Srbiju (335.992), Njemačku (199.837) i Austriju (157.844), bila najčešća destinacija za doseeljavanje bosanskohercegovačkog stanovništva. Od 2016. bilježi se trend brojnijeg iseljavanja u Njemačku i Austriju, dok se broj iseljenih u Hrvatsku i Srbiju smanjuje (MSB, 2018).²

Nakon pregleda migracijskih tokova između Bosne i Hercegovine i Hrvatske u posljednjih šezdeset godina, u radu će biti analizirani demografski podaci o doseljenicima u Republiku Hrvatsku iz Bosne i Hercegovine, bez obzira na etničku pripadnost, poduprijeti dijelom rezultata istraživanja „U-tjecaj doseeljavanja iz Bosne i Hercegovine na socio-demografski razvoj hrvatskih urbanih regija“. Istraživanje je provedeno 2014. u Sesvetama, „doseljeničkoj“ gradskoj četvrti Zagreba. Zagreb je izabran upravo stoga što je u njemu, kao što je već navedeno, najveća koncentracija te skupine doseljenika. Cilj istraživanja bio je metodom ankete ispitati čimbenike vezane uz doseeljavanje, iskustva u novoj sredini te određene dimenzije kvalitete života stanovnika Hrvatske starijih od 18 godina, rođenih u Bosni i Hercegovini, a doseljenih u Republiku Hrvatsku. Za potrebe ovoga rada, nakon demografske analize, bit će prezentirani podaci o migracijskoj povijesti ispitanika i nekim njihovim transnacionalnim aktivnostima. Treba naglasiti da je to prvo istraživanje koje se bavi doseljenicima iz Bosne i Hercegovine kao najbrojnijom doseljeničkom skupinom u Hrvatskoj, pa nema izvora s kojima se dobiveni rezultati mogu uspoređivati.

Doseeljavanja iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku od 1940-ih do danas

Analiza podataka o međurepubličkoj migraciji iz popisa stanovništva SFRJ od 1948. do 1981. pokazuje da je najveći broj doseljenih unutar SFRJ išao prema Srbiji i Hrvatskoj, a najviše je iseljenih išlo preko granica BiH i Hrvatske (Petrović, 1987). Tijekom tog razdoblja uočljiv je kontinuirani porast broja emigranata iz BiH, što upućuje, u prvom redu, na nepovoljne ekonomske procese na ovom području. U vrijeme SFRJ migracije

² Na pitanje stanovnicima BiH „Ako razmišljaju o životu i radu u nekoj drugoj zemlji Jugoistočne Europe, koja bi to zemlja bila?“ odgovori potvrđuju da je sve manji interes za iseljavanje u Hrvatsku (2015. 17%, a 2017. i 2018. nitko) i Srbiju (2015. 10%, 2017. 13%, a 2018. nitko) (MSB, 2018).

stanovništva odvijale su se iz smjera slabije gospodarski razvijenih republika prema razvijenima. Temeljna vrsta međurepubličkih migracija bile su radne migracije potaknute ekonomskim razlozima, i to, prije svega, nemogućnošću zapošljavanja u slabije razvijenim republikama. Nezaposlenost odnosno veliki broj tražitelja posla, visoki prirodni prirast i visoki udio poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu, koje je u to vrijeme predstavljalo važnu rezervu radne snage, glavni su razlozi iseljavanja iz BiH, a onda i doseljavanja u Hrvatsku.

Tako je međurepublička poslijeratna migracija (od 1948. do 1981.) iz Bosne i Hercegovine bila usmjerena uglavnom prema Hrvatskoj i Srbiji, a tek u posljednjemu promatranom desetljeću nešto je značajnija promjena u smjeru Slovenije (Milojević, 1986). A. Milojević analizira da se struktura osnovnog smjera odlazaka stanovnika BiH prema Hrvatskoj i Srbiji mijenja, pri čemu se relativni udio Srbije kao destinacije smanjuje (1948. 68,5% ukupnih odlazaka prema Srbiji, a 1981. 48,6%), dok smjer prema Hrvatskoj dosta brzo i neprekidno raste (s 27,6% 1948. na 42,5% 1981.) (1986: 13-14).

Područje Bosne i Hercegovine od 1948. do 1961. bilježilo je negativni migracijski saldo s tadašnjim republikama SFRJ, a iseljavanja su bila usmjerena prema Vojvodini, Hrvatskoj i užem području Srbije (IDN, 1968). Od 1948. do 1952. prosječno se godišnje iz BiH u Hrvatsku selilo 3.066 stanovnika, od 1953. do 1957. 6.191, a između 1958. i 1961. 12.015 stanovnika (IDN, 1968: 46). Najjače migracijske struje bile su s područja Bosanske krajine, Bosanske Posavine, Srednje Bosne i Hercegovine (IDN, 1971: 108). Znatno je manje bio intenzivan suprotni smjer seljenja, iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu – prosječno godišnje od 1948. do 1952. 1.014 stanovnika, od 1953. do 1957. 1.990, a između 1958. i 1961. 3.860 stanovnika (IDN, 1968: 46). U tadašnjim imigracijskim tokovima u Hrvatsku se iz BiH doseljavalo stanovništvo različitih nacionalnosti, ali su oduvijek prevladavali etnički Hrvati, što se nastavilo i do danas. Podaci o broju stanovnika pojedine nacionalnosti odseljenih iz BiH i odredištu iseljavanja potvrđuju etničku povezanost, pri čemu su se etnički Srbi uglavnom selili u Srbiju, a etnički Hrvati u Hrvatsku. Dakle, osim ekonomske privlačnosti destinacije, na međurepubličke migracije stanovništva u cijelome promatranom razdoblju značajno je utjecala i etnička pripadnost migranata.

Etnički aspekt međurepubličkih migracija potvrđuju i naredni podaci popisa stanovništva, pa je tako među doseljenicima u Hrvatsku bilo najviše Hrvata: 1961. od ukupno 235.219 doseljenih iz drugih republika 132.326 su bili Hrvati; 1971. od ukupno 331.070 doseljenih 171.026 su Hrvati, a 1981. od 368.765 ukupno doseljenih Hrvata je 164.654. Sljedeći najbrojniji bili su Srbi pa Slovenci (Petrović, 1987).

U razdoblju između popisa 1948. i 1961. Hrvatska je bilježila ukupni negativni migracijski saldo s drugim tadašnjim republikama, i to zbog većeg iseljavanja stanovnika u Srbiju i Sloveniju, dok je s ostalim republikama migracijski saldo bio pozitivan (Petrović, 1987).

Tablica 1.
Medurepubličke migracije između Bosne i Hercegovine i Hrvatske, 1948. – 1981.

		Doseljeni	Odseljeni	Razlika
1948.	Bosna i Hercegovina	53.792	210.904	-157.112
	Hrvatska	149.508	224.355	-74.847
1953.	Bosna i Hercegovina	80.515	246.290	-165.775
	Hrvatska	181.792	249.418	-67.626
1961.	Bosna i Hercegovina	103.235	330.015	-226.780
	Hrvatska	235.219	265.626	-30.407
1971.	Bosna i Hercegovina	123.429	469.021	-336.601
	Hrvatska	331.070	284.907	46.163
1981.	Bosna i Hercegovina	144.330	583.602	-442.272
	Hrvatska	368.765	291.907	76.858
<i>Izvor:</i> Petrović (1987: 62).				

Prema popisu stanovništva 1961., u Hrvatskoj je živjelo 247.254 stanovnika doseljenih iz drugih republika SFRJ, među kojima je bilo najviše iz Bosne i Hercegovine, 117.161, a zatim iz Srbije, 76.290 (IDN, 1971: 108). Isti popis zabilježio je da u Hrvatskoj žive 132.042 osobe rođene u BiH, što je značajno povećanje u odnosu na popis 1948. kada ih je bilo svega 27.393 (SZS, 1955). Nešto više od polovine rođenih u Bosni i Hercegovini (73.309) živjelo je na području Slavonije, najviše u jugoistočnoj Slavoniji (35.994), manje u Posavskoj (17.841) i Sjeveroistočnoj Slavoniji (15.016), a najmanje u Podravskoj (4452), te na području Zagreba (21.366) (SZS, 1967). U međupopisnim razdobljima 1961. – 1971. i 1971. – 1981. migracijski saldo Hrvatske s drugim republikama bivše države pozitivan je, s tim da se razlika između broja emigranata i imigranata povećavala u apsolutnom broju (Petrović, 1987). Iseljavanje iz Bosne i Hercegovine i dalje ide uglavnom u dva smjera – prema Hrvatskoj i Srbiji.

Nerazmjer između broja odseljenih i doseljenih najočitiiji je kod Hrvata, kojih se od 1971. do 1981. iz Bosne i Hercegovine odselilo 47.491, a doselilo svega 7842, što rezultira negativnim migracijskim saldom -39.649 (Petrović, 1987). Kontinuirano iseljavanje bosanskohercegovačkih Hrvata u

Hrvatsku, ali i u zemlje Zapadne Europe dovelo je do smanjenja udjela etničkih Hrvata u ukupnom stanovništvu BiH.³

Analiza ukupnog iseljavanja iz Bosne i Hercegovine potvrđuje da je više od polovine ukupne negativne bilance međurepubličke migracije BiH ostvarivala s Hrvatskom. Do 1991. u Bosnu i Hercegovinu najviše su se doseljavali Srbi, uglavnom iz Srbije, te dvostruko manje Bošnjaci/Muslimani i Hrvati (Markotić, 2000: 215).

Popis stanovništva Republike Hrvatske 1991. utvrdio je da su 508.674 osobe, ili 10,6%, rođene u nekoj stranoj državi (DZS, 1996), od čega je većina (317.923) rođenih u Bosni i Hercegovini. Njihova je najveća koncentracija bila na području Grada Zagreba (24,6%) te Vukovarsko-srijemske (12,5%) i Osječko-baranjske županije (10,1%) (Pepeonik, 2000: 203). U nacionalnoj strukturi doseljenih iz BiH prevladavali su etnički Hrvati (193.349 ili 60,8%), a slijede ih etnički Srbi (67.644), Muslimani (26.312) i kategorija „ostalih i nepoznatih“ (30.618) (Pepeonik, 2000: 204). Z. Pepeonik (2000: 207) izdvaja sjeverni dio od Bihaća do Brčkog i jugozapadni od Livna do Ljubuškog kao dva područja Bosne i Hercegovine s većom emigracijom u Hrvatsku. Prema etničkoj pripadnosti doseljenika, najveći broj Hrvata doselio se iz zapadne Hercegovine i sjeverne Bosne, Srbi uglavnom iz sjeverne Bosne, a Muslimani najčešće iz sjeverozapadne Bosne (Pepeonik, 2000: 208).

Ratna zbivanja na prostoru bivše Jugoslavije 1990-ih pokrenula su masovna migracijska kretanja, pa su tako prisilne migracije – prognanici i izbjeglice – značajno utjecale na demografske trendove općenito, ali i na redistribuciju stanovništva unutar Hrvatske. Istovremeno su se odvijali preseljavanje unutar Hrvatske, iseljavanje iz Hrvatske prema državama bivše SFRJ (uglavnom BiH i Srbiji) i inozemstvu, ali i useljavanje uglavnom etničkih Hrvata iz Bosne i Hercegovine i Srbije.

U travnju 1992. počinje rat u Bosni i Hercegovini i ubrzo brojne izbjeglice iz Bosne i Hercegovine dolaze u Hrvatsku. U prosincu 1992. registrirano je ukupno 402.768 izbjeglica iz susjedne države, a preko Hrvatske je u treće zemlje otišlo više od 500.000 izbjeglica (Vlada RH, 1995). Ovisno o intenzitetu ratnih sukoba u BiH mijenjao se i broj izbjeglica u Hrvatskoj. Broj

³ Prema popisima stanovništva u Bosni i Hercegovini, 1961. 21,7%, 1971. 20,6%, 1981. 18,4%, 1991. 17,4%, a 2013. 15,4% građana izjasnilo se kao etnički Hrvati (BHAS, 2016; 2018). Sve do 1970-ih prirodni prirast nadoknađivao je iseljavanje, pa je broj Hrvata u BiH rastao sporije u usporedbi s druga dva naroda, međutim od 1970-ih smanjuju se natalitet i prirodni prirast te se intenzivira njihovo iseljavanje, što rezultira ukupnim smanjenjem broja Hrvata (Markotić, 1996: 227). Od 1971. do 1991. Hrvati u BiH imaju prirodni prirast od 149.425 i negativni migracijski saldo (-165.905) (Markotić, 1996: 225). Istovremeno se smanjuje i udio Srba uslijed negativnoga migracijskog salda (-238.857) iako je prirodno kretanje pozitivno (211.147), a raste udio Muslimana jer je prirodni prirast (487.566) znatno veći od negativnoga migracijskog salda (-64.342) (Markotić, 1996: 225).

registriranih izbjeglica iz BiH (Vlada RH, 1998) tijekom trajanja rata, ali i nekoliko godina poslije, pokazuje razmjere izbjeglištva i prihvata bosanskohercegovačkih građana u Republiku Hrvatsku: 1992. 402.768, 1993. 270.000, 1995. 185.428, 1998. 139.400. U svibnju 1996. u Hrvatskoj je bilo registrirano 177.835 izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, i to najviše iz općina Banja Luka (16.870), Derventa (13.422), Orašje (11.966) i Bosanski Brod (9319) (Vlada RH, 1996). Dio izbjeglica vratio se u BiH, dio odlazi u treće zemlje, a veliki broj etničkih Hrvata trajno se nastanio u Hrvatskoj.

Popis stanovništva 2001. zabilježio je 600.122 stanovnika Hrvatske rođena u inozemstvu, od čega je čak 95,9% rođenih u nekoj od republika bivše SFRJ, a svega 3,2% u drugim europskim zemljama (DZS, 2004). Najviše stanovnika Hrvatske rođenih u inozemstvu podrijetlom je iz BiH, njih čak 456.580, a od toga su broja 84,2% etnički Hrvati.

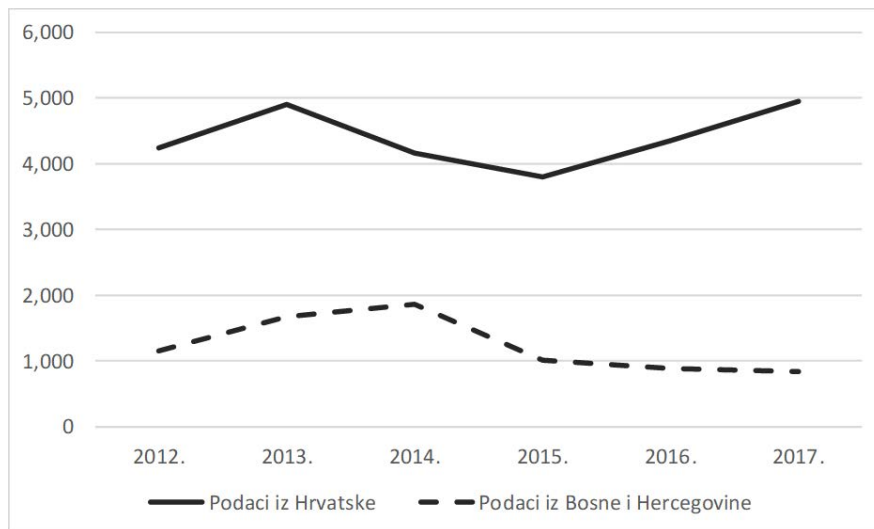
U Hrvatskoj je, prema popisu stanovništva 2011., zabilježen značajno veći broj rođenih u BiH (409.357) od ukupnog broja doseljenih iz BiH (271.211), što znači da je dio njih prije doseljenja u Hrvatsku živio u nekoj drugoj državi. Poznato je da se dio stanovništva rodom iz BiH koji je bio u izbjeglištvu tijekom 1990-ih, primjerice u Njemačkoj, nije vraćao u BiH, nego se uselio u Hrvatsku (Klempić Bogadi, Lajić, 2014).

Osim popisa stanovništva podaci o migracijama dostupni su i iz godišnjih izvještaja DZS-a o migracijama, nastalim na temelju podataka koje dobivaju od Ministarstva unutarnjih poslova o promjeni prebivališta. No, zbog određenih nepravilnosti i nedosljednosti u njihovu prikupljanju,⁴ pri analizi dostupnih podataka potrebno je biti svjestan njihove nepreciznosti i ograničenja. Prema tim podacima, u Hrvatsku se iz Bosne i Hercegovine doselilo: 2012. 4242, 2013. 4902, 2014. 4165, 2015. 3804, 2016. 4348, 2017. 4949 (DZS, 2013–2018).

Slično kao i u Hrvatskoj, podaci o iseljavanju na godišnjoj razini nastaju temeljem odjave prebivališta u BiH radi preseljenja u drugu državu, a podatke vodi Agencija za identifikacijske dokumente, evidenciju i razmjenu podataka (IDDEEA). Prema tim podacima, u Hrvatsku se odselilo: 2012. 1155, 2013. 1675, 2014. 1868, 2015. 1014, 2016. 888, a 2017. 843 osobe (MSB, 2018). Već usporedba migracijskih podataka dviju zemalja (grafikon 1) upućuje na velike razlike u obuhvatu migranata, zbog čega te podatke ne možemo smatrati relevantnima da bismo mogli istražiti obujam migracijskih kretanja između BiH i Hrvatske.

⁴ U migracijskoj statistici posebni je problem statističko praćenje odseljenih iz Hrvatske u inozemstvo s obzirom na to da oni uglavnom ne odjavljuju prebivalište. „Osim toga devedesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj su prijavljivali prebivalište brojni pretežno izbjegli etnički Hrvati iz BiH radi dobivanja hrvatskih dokumenata, iako u njoj nikada nisu zaista živjeli. To im je omogućilo odseljenje u treće zemlje“ (Klempić Bogadi, Lajić, 2014: 445).

Grafikon 1.
**Broj doseljenih iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku
 prema zvaničnim izvorima dvije države**

Izvori: DZS (2013-2018); MSB (2018).

O istraživanju

Istraživanje je provedeno krajem 2014. metodom ankete licem u lice (CAPI) u gradskoj četvrti Sesvete, Grad Zagreb, na prosudbenom uzorku od 301 ispitanika (tablica 2). Upitnik je sadržavao ukupno 69 pitanja, od kojih je većina bila zatvorenog tipa. Podijeljen je u osam cjelina: rad i financije, migracija, identitet, integracija, stanovanje i standard života, kvaliteta života i zdravlje.

Cilj istraživanja bio je ispitati čimbenike vezane uz doseljavanje, odabrane dimenzije integracije i kvalitete života stanovnika Hrvatske starijih od 18 godina rođenih u Bosni i Hercegovini, nastanjenih u gradskoj četvrti s visokim udjelom doseljenika rođenih u Bosni i Hercegovini.⁵ Za potrebe ovog rada bit će analizirani podaci o migracijskoj povijesti ispitanika (vrijeme i motivi iseljavanja, njihovo podrijetlo, /ne/postojanje ranijeg migracijskog iskustva i namjera o trajnom ostanku u Hrvatskoj) i nekim njihovim transnacionalnim aktivnostima. Iako se s temom migracijskih obrazaca mogu povezati i podaci prikupljeni vezano uz druge tematske cjeline poput integracije i diskriminacije, u ovome radu naglasak nije na njima jer se one

⁵ Prema Popisu stanovništva 2011., u Gradu Zagrebu od ukupno 790.017 stanovnika, 138.553 rođena su u inozemstvu, najviše u BiH (98.579). Među sedamnaest gradskih četvrti, najveća je koncentracija doseljenika iz BiH u gradskoj četvrti Sesvete (14.201), gdje oni čine 20,3% ukupnog stanovništva.

definišu u drugačijemu teorijskom okviru, pri čemu se mijenjaju perspektiva i pristup analizi podataka.

Ograničenje studije proizlazi iz upotrijebljene metode uzorkovanja. Naime prosudbeno (ekspertno, namjerno) uzorkovanje kao neprobabilistička metoda temeljilo se na prosudbi znanstvenika uključenih u provedbu istraživanja. Budući da je odabrana gradska četvrt u kojoj je prema Popisu stanovništva iz 2011. zabilježena najveća koncentracija doseljenika iz BiH, dobiveni uzorak ne omogućuje zaključivanje na razini Grada Zagreba ni šire, no svakako donosi nove spoznaje o migracijskim obrascima odabrane skupine doseljenika. To je posebice važno zbog toga što na toj populaciji do sada u Hrvatskoj, kao što je navedeno i u uvodnom poglavlju, nije provedeno nijedno istraživanje.

Tablica 2.
Sociodemografska struktura uzorka

Varijabla	Kategorije	N	%
Spol	Muški	151	50,2
	Ženski	150	49,8
Dob	18 – 29	39	13,0
	30 – 39	58	19,3
	40 – 49	61	20,3
	50 – 59	64	21,3
	60 – 69	46	15,3
	70+	33	11,0
Obrazovanje	OŠ ili niže	56	18,6
	SŠ	205	68,1
	Viša škola ili više	40	13,3
Radni status	Zaposleni	141	46,8
	Nezaposleni	44	14,6
	Domaćice	20	6,6
	Umirovljeni	88	29,2
	Studenti	8	2,7
<i>Izvor:</i> proračuni autora.			

Imajući u vidu da je naglasak u ovome radu prvenstveno na opisu migracijskih obrazaca, u radu se u značajnoj proporciji primjenjuju deskriptivne analize, no također se i analize inferencijalne statistike kojima se u odnosu dovede odabrane karakteristike ispitanika s odabranim indikatorima migracijskih iskustava.

Svi ispitanici rođeni su u Bosni i Hercegovini i svi su u trenutku provedbe ankete živjeli u Zagrebu, u gradskoj četvrti Sesvete. Specifičnost uzorka

svakako je u činjenici da su s obzirom na etničku pripadnost veliku većinu (93,4%) činili etnički Hrvati, dok je Srba bilo svega 3,7%, Bošnjaka 2,3% i 0,7% ostalih. Prema posebno obrađenim podacima Popisa stanovništva 2011., 85,2% rođenih u BiH koji žive u Hrvatskoj izjasnilo se kao Hrvati, 6,3% Srbi, 6% Bošnjaci, 1,2% izjasnilo se u smislu vjerske pripadnosti, a 1,3% čine ostali, neizjašnjeni i nepoznato.

Rezultati i rasprava

Migracijski obrasci

Svi popisi stanovništva od 1948. do danas pokazuju da je među stanovnicima Hrvatske rođenima u inozemstvu najviše onih iz Bosne i Hercegovine. Među ispitanicima u ovome istraživanju najviše je osoba rođeno na području današnje Republike Srpske (50,5%), dok je 6,3% rođeno u Distriktu Brčko i 43,2% na području Federacije Bosne i Hercegovine (tablica 3). S područja Federacije nešto je veći broj doseljenika rođenih u naseljima Srednjobosanskoga, Zeničko-dobojskoga, Hercegovačko-neretvanskoga kantona i Zapadno-hercegovačkoga. U ukupnom uzorku najviše je doseljenika podrijetlom iz općina na području Republike Srpske, Derventa (62), Doboj (31) i Banja Luka (22).

Tablica 3.

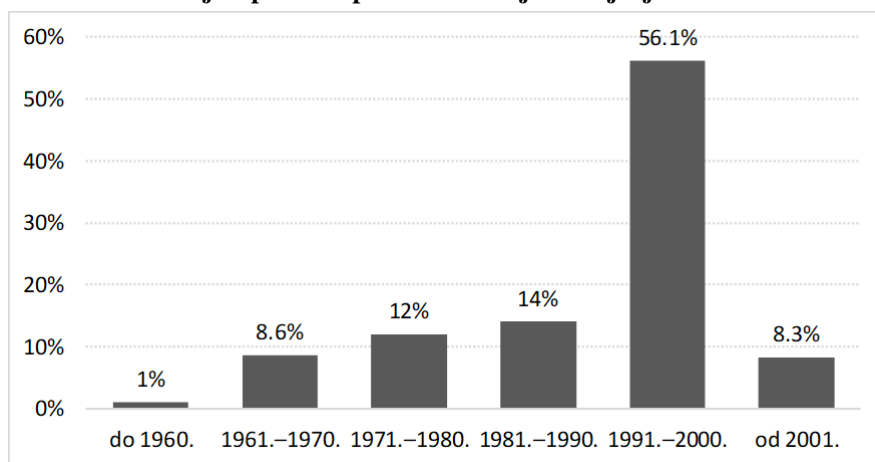
Distribucija doseljenika prema kantonu i regiji BiH u kojima su rođeni

	N	%
Unsko-sanski kanton	7	2,3
Posavski kanton	5	1,7
Tuzlanski kanton	6	2,0
Zeničko-dobojski kanton	23	7,6
Srednjobosanski	29	9,6
Hercegovačko-neretvanski kanton	22	7,3
Zapadnohercegovački kanton	20	6,7
Sarajevo	2	0,7
Kanton 10	16	5,3
Federacija Bosna i Hercegovina	130	43,2
Republika Srpska	152	50,5
Brčko distrikt BiH	19	6,3
Ukupno	301	100,0
<i>Izvor:</i> proračuni autora.		

Analiza razdoblja doseljavanja pokazuje da se nešto više od polovine osoba obuhvaćenih ovom anketom (56,1%) doselilo 1990-ih, i to uglavnom u prvoj polovini, za trajanja rata na području Bosne i Hercegovine i Hrvatske (grafikon 2). Tako se od 1991. do 1994. u Hrvatsku doselilo 120 ispitanika. Za vrijeme rata u BiH Srbi koji su napuštali zemlju odlazili su u Srbiju, a Muslimani i Hrvati u Hrvatsku (Cvitković, 2017: 19). Od ukupnog broja izbjeglica iz BiH, 1996. najviše je bilo Hrvata – 133.778 (75,2%), a potom 40.712 Muslimana (22,9%), 1522 Srba (0,865%) i 1823 ostalih (1%) (Vlada RH, 1996). Izbjegli Muslimani uglavnom su otišli u treće zemlje ili se vratili u BiH, dok je veliki dio Hrvata trajno ostao živjeti u Hrvatskoj. Nakon 2000. značajno se smanjio priljev doseljenika iz susjedne države, pa se u tom razdoblju u Hrvatsku doselilo 8,3% naših ispitanika. Promatramo li prijeratno razdoblje, u uzorku se 14% ispitanika doselilo u 1980-ima, 12% u 1970-ima, 8,6% u 1960-ima, a svega 1% ranije.

Očito je da su 1990-e razdoblje najvećeg priljeva migranata iz Bosne i Hercegovine, što potvrđuje i Popis stanovništva 2011., prema kojemu je 271.211 osoba prije dolaska u Hrvatsku imalo zadnje prebivalište u BiH. Od toga ih se više od trećine (100.385 ili 37%) doselilo između 1991. i 2000. U svim ostalim promatranim razdobljima doseljavanje je bilo znatno slabijeg intenziteta.⁶

Grafikon 2.
Distribucija ispitanika prema razdoblju doseljenja u Hrvatsku

Izvor: proračuni autora.

⁶ Iz BiH se doselilo 271.211 stanovnika, od čega: 758 prije 1940., 20.302 u razdoblju 1941.–1960., 35.271 1961.–1970., 38.901 1971.–1980., 33.364 1981.–1990., 100.385 1991.–2000., 37.792 2001.–2011. i 4.438 u nepoznatom razdoblju (DZS, 2013).

Između područja podrijetla i razdoblja doseljavanja dobivena je statistički značajna razlika ($\chi^2 = 30,648$, $df = 4$, $p = 0,000$), pa su se tako osobe rodом s područja današnje Republike Srpske u znatno većem postotku doselile u Hrvatsku 1990-ih, u usporedbi s osobama rođenim u naseljima današnje Federacije Bosne i Hercegovine.

U Bosni i Hercegovini nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma nije u cjelini ostvarena politika povratka stanovništva u prijeratna mjesta stanovanja, te je uslijed toga došlo do radikalne promjene predratne etničke strukture, pa tako većina općina u Federaciji Bosne i Hercegovine, kao i u Republici Srpskoj ima jednonacionalnu strukturu u rasponu od 80 do 98% (Pejanović, 2017: 90). Stoga možemo pretpostaviti da je dio naših ispitanika ostao u Hrvatskoj jer se nije želio vratiti na područja koja se etnički homogeniziraju, u zajednice koje postaju sve zatvorenije, te je većina prodala svoju imovinu u BiH ili je mijenjala za Hrvatsku. Nakon višegodišnjeg boravka u izbjeglištvu u Hrvatskoj, dio stanovnika prilagodio se novoj sredini i započeo novi život, te nije spreman na povratak. Osim toga neki od njih zbog psiholoških i emocionalnih razloga više ne žele živjeti u starome kraju.

I. Cvitković (2017: 28) navodi tri važna događaja koja su posredno utjecala na „iseljavanje“ Hrvata: osamostaljenje Hrvatske, rat u Bosni i Hercegovini i primitak Hrvatske u Europsku uniju. Posljednji događaj olakšao je Hrvatima iz BiH koji imaju hrvatsko državljanstvo osim iseljavanja u Hrvatsku i iseljavanje u druge zemlje Europske unije.

U istraživanju je postavljeno pitanje o glavnom razlogu doseljavanja u Hrvatsku. Među odgovorima najviše ispitanika (41,5%) navelo je ratna razaranja kao razlog što su napustili BiH i došli u Hrvatsku (tablica 4). Sljedeći su odgovor po učestalosti ekonomski razlozi (zaposlenje i bolji životni uvjeti u Hrvatskoj, ekonomska nesigurnost i siromaštvo u Bosni i Hercegovini), koje navodi trećina ispitanika (100 ispitanika ili 33,2%). Zbog obiteljskih razloga došlo je 39 ispitanika (13%) – u to se ubrajaju ispitanici koji su naveli doseljenje s roditeljima, doseljenje zbog udaje/ženidbe i spajanje obitelji. Udio od 8% ispitanika doselio se u Hrvatsku zbog obrazovnih razloga, dok ih je trinaest navelo neke druge razloge.

Usporedba razloga migracije i razdoblja migracije pokazuje povezanost vremena i razloga. Doseljavanje iz Bosne i Hercegovine prema glavnom razlogu dolaska možemo podijeliti u tri razdoblja. Prvo razdoblje počinje nakon Drugoga svjetskog rata i traje do početka 1990-ih, kada su razlozi imigracije većinom bili ekonomske prirode, tj. riječ je o radnoj migraciji. Drugo razdoblje traje tijekom 1990-ih, u vrijeme ratnih sukoba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, kada su migracijski tokovi uglavnom prisilni te veliki broj stanovnika iz BiH privremeno bježi u Hrvatsku. Neki od njih iz Hrvatske će otići u treće zemlje, neki će se vratiti u BiH, ali veliki dio ovoga izbjegličkoga kontingenta trajno će se naseliti u Hrvatsku. To se posebno

odnosilo na etničke Hrvate koji su imali mogućnost dobiti hrvatsko državljanstvo i tako regulirati svoj pravni status. Kao rezultat velikog pritiska imigranata i njihovih stambenih potreba, u prigradskim područjima velikih gradova, prvenstveno Zagreba i Splita, nastaju potpuno nova naselja obiteljskih kuća, od kojih su brojne i bespravne izgradnje. Treće razdoblje počinje 2000., kada se intenzitet migracija smanjuje te se mijenjaju i razlozi, koji su opet uglavnom ekonomski.

Tablica 4.
Glavni razlog doseljavanja u Hrvatsku

Razlog doseljavanja	Godina doseljavanja						Ukupno
	Do 1960.	1961.–1970.	1971.–1980.	1981.–1990.	1991.–2000.	Od 2001.	
Obiteljski razlozi	1	6	3	6	16	7	39
Ekonomski razlozi		13	30	27	20	10	100
Obrazovanje	2	7	3	4	4	4	24
Ratna razaranja				3	120	2	125
Ostali razlozi				2	9	2	13
Ukupno	3	26	36	42	169	25	301
<i>Izvor: proračuni autora.</i>							

U istraživanju je ustanovljena statistički značajna razlika između područja podrijetla i razloga doseljavanja ($\chi^2 = 34,122$, $df = 8$, $p = 0,000$). Među ispitanicima koji su naveli ratna razaranja kao razlog migracije značajno je veći broj onih koji su rođeni na području današnje Republike Srpske. Edukaciju i obiteljske razloge navelo je više ispitanika podrijetlom iz naselja s područja Federacije BiH.

U Hrvatskoj prema popisu 2011. žive 6733 osobe koje imaju samo bosanskohercegovačko državljanstvo, što znači da nemaju ni hrvatsko ni dvojno državljanstvo. Hrvatska s BiH ima Sporazum o dvojnog državljanstvu (Narodne novine 2018b). Podaci o dvojnog državljanstvu nisu dostupni, ali je jasno da je velika većina rođenih u BiH u posjedu hrvatskog državljanstva ili kao jedinoga ili kao dvojnoga. To potvrđuje i usporedba rođenih iz BiH i vrsta državljanstva, koja pokazuje da ih 2011. 98,2% (402.159) ima hrvatsko državljanstvo, 1,4% (5932) bosanskohercegovačko, 247 ih ima srpsko, 337 neko drugo, 222 su bez državljanstva i za 460 osoba nepoznato je kojeg su državljanstva (DZS – posebna obrada, 2018). Očito je da su doseljenici iz BiH uglavnom svoj pravni status riješili kroz stjecanje hrvatskog državljanstva. Kako je većina rođenih u BiH hrvatske nacionalnosti, način

stjecanja državljanstva vrlo je jednostavan: stječe se porijeklom, a ne naturalizacijom.⁷

Gotovo svi ispitanici (99%) u istraživanju imaju hrvatsko državljanstvo, od čega trećina ima dvojno državljanstvo, hrvatsko i bosansko-hercegovačko (32,6%). Premda stjecanjem hrvatskog državljanstva doseljenici ostvaruju ista prava kao i svi ostali građani Republike Hrvatske, neka su istraživanja (Mesić, 2002) potvrdila da dobivanje državljanstva ne poništava migracijsko porijeklo i iskustvo, odnosno da migranti na različite načine doživljavaju određene pretpostavke koje se tiču ostvarenja pojedinih prava i statusna pitanja.

U istraživanju nije ustanovljena statistički značajna razlika između vrste državljanstva s obzirom na dob, obrazovanje i razlog migracije, ali je ustanovljena s obzirom na spol ($\chi^2 = 4,292$, $df = 1$, $p = 0,026$), pri čemu muškarci u usporedbi sa ženama u većem broju imaju i hrvatsko i bosanskohercegovačko državljanstvo. I razdoblja doseljavanja pokazala su se značajnima ($\chi^2 = 19,068$, $df = 2$, $p = 0,000$), pa je tako među doseljenima do 1990. znatno manji broj onih koji imaju dvojno državljanstvo, tek svaki peti ispitanik. Među ispitanicima doseljenim 1990-ih nešto više od trećine ima dvojno državljanstvo, dok su među onima doseljenima poslije 2000. u većoj mjeri zastupljene osobe s dvojnim državljanstvom nego one samo s hrvatskim.

Zanimalo nas je i prijašnje migracijsko iskustvo ispitanika te smo ih pitali jesu li prije konačnoga preseljenja u Hrvatsku živjeli najmanje godinu dana ili dulje u Hrvatskoj ili u nekoj drugoj državi. Gotovo dvije trećine ispitanika (63,1%) do konačnog preseljenja u Hrvatsku nisu imale nikakvo migracijsko iskustvo. Petina ispitanika (20,6%) već je u nekom razdoblju života živjela u Hrvatskoj, a 15,9% (48 ispitanika) u nekoj drugoj europskoj zemlji – najviše njih u Njemačkoj (34 ispitanika), u Austriji (8) i Sloveniji (3), a jedna je osoba živjela izvan Europe. Ustanovljena je i razlika u duljini vremena provedenog u trećim zemljama. Od 48 ispitanika na koje se ovo pitanje odnosilo 27 ih je živjelo u nekoj trećoj zemlji do pet godina, 12 između šest i deset godina, 3 između jedanaest i dvadeset godina, a 6 više od dvadeset godina. S obzirom na razloge, 34 osobe živjele su u inozemstvu jer su izbjegle zbog rata, 13 zbog ekonomskih razloga i jedna je osoba navela obiteljske razloge. Analizom je utvrđeno da postoje značajne razlike s obzirom na dob ispitanika ($\chi^2 = 8,688$, $df = 3$, $p = 0,034$) i razdoblje doseljavanja u RH ($\chi^2 = 6,877$, $df = 2$, $p = 0,032$), pri čemu mlađi ispitanici kao

⁷ „Pripadnik hrvatskog naroda koji nema prebivalište u Republici Hrvatskoj može steći hrvatsko državljanstvo ako udovolji pretpostavku iz članka 8. stavka 1. točke 5 (...) Zakona o hrvatskom državljanstvu. Pripadnost hrvatskom narodu utvrđuje se ranije definiranjem te pripadnosti u pravnom prometu, navođenjem te pripadnosti u pojedinim javnim ispravama, zaštitom prava i promicanjem hrvatskog naroda i aktivnim sudjelovanjem u hrvatskim kulturnim znanstvenim i sportskim udrugama u inozemstvu“, čl. 16. Zakona o hrvatskom državljanstvu (Narodne novine 2018a).

i oni koji su se doselili u Hrvatsku u 1990-ima rjeđe prijavljuju dugotrajnije migracijsko iskustvo.

Na pitanje *Namjeravate li trajno ostati živjeti u Hrvatskoj?* 93,7% ispitanika odgovorilo je potvrdno. Samo 4,3% (13) ispitanika ne namjerava ostati trajno živjeti u Hrvatskoj, od čega se sedmero planira vratiti u Bosnu i Hercegovinu, dok šestero planira otići u neku treću zemlju. Šestero ispitanika neodlučno je i nije znalo odgovoriti na ovo pitanje. Zabilježena je statistički značajna razlika vezano uz namjeru ostanka/odlaska s obzirom na samoprocjenu kvalitete života ($F = 3,227$, $p = ,041$) pri čemu oni koji planiraju ostati u Hrvatskoj procjenjuju kvalitetu života boljom od onih koji planiraju napustiti i migrirati u BiH ili neku treću zemlju. U ukupnom uzorku velika većina ispitanika pozitivno je ocijenila osobnu kvalitetu života u Hrvatskoj – 46,2% ispitanika smatra je dobrom, 43,2% vrlo dobrom, a 7% izvrsnom.

Razlozi doseljavanja tako velikog broja etničkih Hrvata jesu zajednička ili vrlo slična sociokulturna obilježja (jezik, kultura i tradicija), ali i postojanje stabilnih socijalnih mreža u migracijskoj populaciji koje olakšavaju društvenu integraciju doseljenih. Istraživanja su pokazala (usp. Kutí, Božić, 2016) da imanje rođaka, prijatelja i poznanika u zemlji doseljenja olakšava snalaženje imigranata posebice u prvim mjesecima, kada traže posao, rješavaju stambeno pitanje, obavljaju administrativne poslove, upisuju djecu u vrtić ili školu i sl. Postojanje socijalne mreže imigrantu će olakšati prilagodbu u novom okruženju. Gotovo trećina osoba anketiranih u ovom istraživanju (27,2%) prilikom dolaska u Hrvatsku prvo je vrijeme živjela kod rođaka, a 6,6% kod prijatelja. Mogućnost privremenog boravka kod osoba koje su im bliske svakako je olakšala prilagodbu. Većina ispitanika (49,2%) u početku nije imala vlastitu nekretninu u Hrvatskoj te je živjela kao podstanari. Samo je 6,6% odmah po preseljenju u Hrvatsku živjelo u vlastitom stanu/kući, dok je 4% živjelo u negdje drugdje, najčešće u đaćkom ili studentskom domu.

Transnacionalne aktivnosti

Prekogrančne aktivnosti doseljenika vezane uz razna područja života i vrste angažmana u zemlji iseljenja mogu se praktično kategorizirati na političke aktivnosti, društvene aktivnosti, svakodnevne ekonomske i profesionalne aktivnosti (Snell i dr. 2006. prema Kostić, 2013: 38). Premda su istraživanjem bile šire zahvaćene razne transnacionalne prakse, za potrebe ovoga rada pozornost je usmjerena na dio koji ubrajamo u društvene i kulturne aktivnosti: učestalost posjeta zemlji podrijetla, učestalost i način održavanja kontakata s rodbinom i prijateljima u Bosni i Hercegovini te učestalost slanja novca kao pomoć roditeljima, rodbini ili prijateljima u BiH, što predstavlja dio „ekonomske sfere“ transnacionalnih aktivnosti (usp. Kutí i Božić, 2016).

Ispitanici u znatnom broju (dvije trećine uzorka) i relativno često odlaze u Bosnu i Hercegovinu.⁸ Tako 40,4% (122) odlazi jednom do dva puta godišnje, 25,9% (78) nekoliko puta godišnje, šestero odlazi jednom mjesečno, a jedan ispitanik više puta mjesečno. Rjeđe od jednom godišnje Bosnu i Hercegovinu posjećuje 26,2% (79 ispitanika) i svega 15 nikada. Uspoređujući ove rezultate s istraživanjem doseljenika iz Bosne i Hercegovine u Švedsku (Kostić, 2013: 39), zamjećujemo da doseljeni u Hrvatsku u znatno većem broju posjećuju Bosnu i Hercegovinu naspram doseljenika u Švedsku (svega 10% posjećuje dva puta godišnje rodbinu i prijatelje). Jedan od razloga što je to tako sigurno je neposredno susjedstvo Hrvatske i BiH, što značajno utječe na trajanje i niže troškove putovanja.

Najčešći razlog putovanja ispitanika u zagrebačkom uzorku jesu posjet rodbini (153 ili 50,8%) i posjet ili briga o roditeljima koji su ostali živjeti u Bosni i Hercegovini (43 ili 14,3%), drugim riječima „transnacionalna mobilnost“ (Kuti, Božić, 2016: 173). Sljedeći su razlozi posjet groblju i/ili održavanje grobova (39 ili 13%), održavanje nekretnine ili poljoprivrednog posjeda (29 ili 9,6) i ostali razlozi (37 ili 13,2%). Usporede li se ti podaci s već spomenutim istraživanjem razloga posjeta Bosni i Hercegovini doseljenika u Švedskoj, zamjetno je da „švedski“ doseljenici u značajnom udjelu putuju u BiH zbog poslova (24%), odnosno ulaganja u posao i trgovanja s bosanskohercegovačkim tvrtkama (Kostić, 2013: 39).⁹

Analiza razlika prema odabranim sociodemografskim karakteristikama ispitanika pokazala je da se njihovi razlozi odlaska u BiH razlikuju s obzirom na dob ($\chi^2 = 49,230$, $df = 12$, $p = 0,000$) i razdoblje doseljavanja u Hrvatsku ($\chi^2 = 39,836$, $df = 8$, $p = 0,000$). Iako je svim ispitanicima najučestaliji razlog posjet rodbini, razlike su vidljive u tome da ispitanici od 31 do 45 godina nešto češće odlaze zbog roditelja, dok je starijima od 46 godina učestaliji odlazak zbog posjeta groblju. Održavanje nekretnine također u nešto većem udjelu ističu ispitanici između 46 i 60 godina. Razlike vezane uz razdoblje dolaska pokazuju da oni koji su se doselili do 2000. učestalije odlaze zbog posjeta groblju, dok oni koji su došli nakon 2000. to uopće ne navode – njihov je najučestaliji povod posjet i briga o roditeljima.

Način i učestalost kontakata s prijateljima u Bosni i Hercegovini potvrđuju nastojanja doseljenika u očuvanju socijalnih mreža u zemlji podrijetla. Kombinirajući način i učestalost kontakata ispitanika s roditeljima, rodbinom i prijateljima u zemlji odseljenja, kreirani su rangovi kojima je utvrđena visoka razina njihove angažiranosti.

⁸ Do sličnih zaključaka dolaze Kuti i Božić (2016) kroz kvalitativnu analizu transnacionalnih aktivnosti Bošnjaka doseljenih u Hrvatsku.

⁹ U ovom je istraživanju ekonomska dimenzija transnacionalnih veza iskazana kroz analizu podataka o slanju novčanih doznaka u BiH, o čemu će više riječi biti dalje u tekstu.

Ispitanici čiji roditelji žive u Bosni i Hercegovini (25,1% uzorka) kontakte najčešće održavaju posjetima, i to podjednak broj (40 ispitanika) tri do četiri puta godišnje i jednom godišnje (40 ispitanika) (tablica 5). Osim posjeta, u najvećem broju s roditeljima razgovaraju telefonski (nekoliko puta mjesečno i tri do četiri puta godišnje), a zatim slijede kontakti putem društvenih mreža te elektroničkom poštom i fizičkim pismima.

Tablica 5.

Način i učestalost kontakata u Bosni i Hercegovini

	Učestalost	Posjeti	Telefon	E-mail pisma	Društvene mreže
S roditeljima (ako žive u BiH)	Svaki dan	1		2	
	Nekoliko puta tjedno	15		6	13
	Nekoliko puta mjesečno	2	39	15	20
	3-4 puta godišnje	40	22	5	3
	Jednom godišnje	40	5	3	1
	Rjeđe od jednom godišnje	17	9	9	9
	Nikada	33	41	81	72
	Nije primj. / Bez odgovora	169	169	182	181
S ostalom rodbinom osim roditelja (ako žive u BiH)	Svaki dan			9	
	Nekoliko puta tjedno	3	10	13	14
	Nekoliko puta mjesečno	96	95	16	38
	3-4 puta godišnje	85	76	17	14
	Jednom godišnje	51	14	2	1
	Rjeđe od jednom godišnje	31	21	13	15
	Nikada	31	47	137	110
	Nije primj. / Bez odgovora	35	38	103	100
S prijateljima (ako žive u BiH)	Svaki dan	1		7	
	Nekoliko puta tjedno			8	24
	Nekoliko puta mjesečno	3	47	28	24
	3-4 puta godišnje	73	89	13	18
	Jednom godišnje	91	22	16	1
	Rjeđe od jednom godišnje	50	27	15	
	Nikada	44	72	148	127
	Nije primj. / Bez odgovora	40	43	88	185

Izvori: proračuni autora.

Prema rezultatima istraživanja, prvi rang kada je riječ i o vrsti i o učestalosti kontakata ispitanika s rodbinom (u koju se ne ubrajaju roditelji) pripada posjetima. Najveći broj odlazi u posjet nekoliko puta mjesečno (96 ispitanika), zatim tri do četiri puta godišnje (85 ispitanika), a potom jednom godišnje (51 ispitanik). Drugi rang, sa sličnom učestalošću, pripada telefonskim razgovorima. Tako ispitanici uglavnom razgovaraju s rodbinom nekoliko puta mjesečno (95 ispitanika) ili tri do četiri puta godišnje (76 ispitanika), a svega deset ispitanika i nekoliko puta tjedno. Treći rang pripada kontaktima putem društvenih mreža (38 ispitanika nekoliko puta mjesečno,

a po 14 nekoliko puta tjedno i tri do četiri puta godišnje), a na četvrtom su kontakti elektroničkom poštom i fizičkim pismima.

U odnosu na roditelje i druge članove obitelji posjet prijateljima nešto je rjeđi motiv odlaska u Bosnu i Hercegovinu. Prijatelje najveći broj ispitanika uglavnom posjećuju rjeđe od jednom godišnje (91 ispitanik); slijede relativno veliki broj posjeta tri do četiri puta godišnje (73) i jednom godišnje (50). Telefonski se prijatelji s obiju strana granice čuju u najvećem broju tri do četiri puta godišnje (89 ispitanika) ili nekoliko puta mjesečno (47), dok ih 27 razgovara jednom godišnje i 22 rjeđe od jednom godišnje. Treći rang i u kontaktima s prijateljima zauzimaju društvene mreže (79 ispitanika), a potom elektronička pošta i fizička pisma.

Usporede li se navedeni podaci o kontaktima s rodbinom i prijateljima telefonom i elektroničkom poštom (uključene i društvene mreže) s podacima o kontaktima bosanskohercegovačkih doseljenika u Švedsku, ne zamjećuju se veće razlike (80% je u mjesečnom kontaktu s rodbinom) (Kostić, 2013).

Podaci o novčanim doznakama iseljenih stanovnika Bosne i Hercegovine u inozemstvu predstavljaju stabilan izvor prihoda za tu državu. Tako su, prema procjeni Svjetske banke, novčane doznake u 2016. godini činile 12,5% BDP-a Bosne i Hercegovine (MSB, 2018: 73).

Prema podacima Centralne banke Bosne i Hercegovine, procjene novčanih doznaka (preciznije, osobnih transfera) iz inozemstva u 2017. iznosile su 2.568,3 milijuna KM ili 1300 milijuna eura (MSB, 2018: 71).¹⁰ Svjetska banka procijenila je da je u 2017. u Bosnu i Hercegovinu novčanim doznakama uplaćeno 2997 milijuna KM ili 1517 milijuna eura. Razlika u procjeni dvaju izvora postoji zbog toga što Centralna banka BiH računa samo osobne transfere, a Svjetska banka i tzv. kompenzacije zaposlenih (MSB, 2018: 71).

Pritom su glavni izvor novčanih doznaka doseljenici iz Bosne i Hercegovine u Hrvatskoj. Tijekom 2015. i 2016. oni su uplatili preko 50%¹¹ ukupne svote doznaka za te dvije godine. Preciznije, 2016. iz Hrvatske je uplaćeno čak 808 milijuna KM ili 28,9% svih novčanih doznaka. Slijede uplate doseljenika iz BiH u Srbiji (454 milijuna KM ili 16,3%) i Njemačkoj (303 milijuna ili 10,9%).

U uzorku provedenog istraživanja tek 35 ispitanika (11,6%) izjavilo je da šalje novčanu pomoć tj. novčane doznake članovima obitelji ili rodbini u Bosni i Hercegovini. Većina, njih 29, to ne čini redovito, petero redovito svaki mjesec, a svega jedan ispitanik redovito svakog tjedno šalje novac

¹⁰ Ako se tome dodaju i podaci inozemnih mirovina (1234,3 milijuna KM), procjena ukupnih transfera iznosi 3802,6 milijuna KM (MSB, 2018: 69).

¹¹ Procjene uplata novčanih doznaka po državama za 2015. i 2016., Svjetska banka (MSB, 2018: 70).

dijelu obitelji koji je ostao živjeti u Bosni i Hercegovini. Što se tiče visine poslanih iznosa, 23 ispitanika obično šalje doznaku u vrijednosti do 500 HRK (66 eura), desetero u vrijednosti između 500 i 1000 HRK (66 i 132 eura), a svega jedan šalje između 1000 i 2000 HRK (132 i 264 eura) redovito svaki tjedan. Na pitanje *Koliko je to na godišnjoj razini?* 27 ispitanika odgovorilo je da šalje do 5000 HRK (660 eura), četiri između 5000 i 10.000 HRK (660 i 1320 eura), a svega jedan više od 20.000 HRK (2640 eura). Za usporedbu, čak 78% bosanskohercegovačkih doseljenika u Švedsku (Kostić, 2013: 39) šalje doznake najmanje jednom godišnje, 10% ih daje novac za projekte u zajednici, a 2% i novac političkim strankama.

Zaključak

Suvremeni demografski procesi u Hrvatskoj u prva dva desetljeća 21. stoljeća pokazuju nastavak negativnih procesa ranijeg razdoblja: depopulacije i starenja stanovništva uz, posljednjih godina, snažno iseljavanje građana uglavnom prema ekonomski razvijenijim zemljama Europske unije ostavljajući posljedice na cjelokupni društveni razvoj, s posebnim naglaskom na gospodarstvu. Promatraju li se posljedice demografskih procesa na kvalitetu i obujam radne snage, sve se češće pojavljuje problem nedostatka radne snage u pojedinim sektorima. U isto vrijeme, Bosna i Hercegovina oduvijek je bila tradicionalno ishodište doseljenika u Hrvatsku i izvor radne snage, posebice u određenim zanimanjima sekundarnog sektora.

Povijesna događanja (prije svega rat), a onda i ekonomski razvoj nakon promjene društveno-političkog sustava na prostoru Hrvatske i Bosne i Hercegovine, nakon raspada bivše zajedničke države, utjecali su na brojnost, ali i motiv odnosno odluku o seljenju stanovnika Bosne i Hercegovine prema Hrvatskoj. Podaci sekundarnih izvora i rezultati provedenog istraživanja potvrđuju promjenu dominantnih migracijskih obrazaca tijekom triju razdoblja: 1. ekonomske migracije, odnosno nakon Drugoga svjetskog rata pa do početka 1990-ih migracija iz BiH u Hrvatsku bila je potaknuta uglavnom ekonomskom nerazvijenosti zemlje podrijetla i usmjerena najvećim dijelom u tadašnja hrvatska gospodarska, točnije industrijska središta, 2. prisilne migracije, odnosno od 1990-ih brojno iseljavanje uzrokovano ratnim djelovanjima, nakon kojih se dio stanovnika iz BiH doseljava u Hrvatsku i u njoj trajno ostaje, dok dio onih koji su privremeno (kao radni migranti ili kao izbjeglice) živjeli u inozemstvu ne odlučuje se za povratak u Bosnu i Hercegovinu, već se, po umirovljenju ili nakon gubitka izbjegličkog statusa, trajno odlučuje doseliti u Hrvatsku i 3. ponovno razdoblje dominantno ekonomskih migracija, a zbog uznapredovalih nepovoljnih demografskih procesa u BiH, ali i sve brojnijeg iseljavanja njezinih građana u zemlje sa snažnijim ekonomijama od hrvatske (u prvom redu Njemačku i Austriju), pri čemu se značajno smanjuje i kontingent potencijalnih

bosanskohercegovačkih doseljenika u Hrvatsku. Jedan od razloga pada broja ukupnog broja doseljenika iz Bosne i Hercegovine u Hrvatsku jest i činjenica da su najveći broj doseljenika desetljećima činili etnički Hrvati koji jednostavno dobivaju hrvatsko državljanstvo, čime im je znatno olakšano iseljavanje (i zapošljavanje) u njima sve interesantnije zemlje Europske unije.

Premda su glavni uzroci iseljavanja u dva promatrana razdoblja – prije rata 1990-ih i u poslijeratnom razdoblju nakon 1995. – uglavnom ekonomske prirode, novija istraživanja o razvoju Bosne i Hercegovine pokazuju nezadovoljstvo ukupnom kvalitetom života u državi, pri čemu se čak polovina ispitanika izjašnjava da želi napustiti zemlju i zaposliti se izvan nje (DEP, 2016).

Pri analizi navedenih migracijskih obrazaca, potvrđenih i rezultatima istraživanja na uzorku doseljenika iz Bosne i Hercegovine u zagrebačku četvrt Sesvete, treba naglasiti ograničenja zaključivanja na doseljeničku populaciju iz BiH zbog specifičnosti uzorkovanja, ali također i ograničenje usporedbe s doseljenicima iz drugih država s obzirom na činjenicu da doseljenike u Republiku Hrvatsku rođene u BiH (a od kojih su većina Hrvati) ne možemo smatrati „tipičnim imigrantima“. Naime, općenito gledano, doseljenici iz Bosne i Hercegovine u velikoj mjeri dijele jezik, kulturu i tradiciju s društvom primitka, što im uvelike olakšava sve aspekte integracije: pravno-političke, socioekonomske i sociokulturne. Navedeno zapravo upućuje na to da se promatrajući doseljavanje stanovništva iz Bosne i Hercegovine, bez obzira na motive, može u velikom dijelu govoriti o mehanizmu (dobrovoljne) asimilacije (Hieronymi, 2005, usp. Bauböck, 1996), koja pretpostavlja uključivanje doseljenika u novu okolinu putem jednostranog procesa prilagodbe, pri čemu je ta prilagodba zbog dijeljenih (simboličkih) karakteristika uvelike olakšana.

Literatura

- BAUBÖCK, R. (1996). Cultural Minority Rights for Immigrants. *The International Migration Review* 30(1): 203–250. <https://doi.org/10.2307/2547468>
- BHAS (2016). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013. rezultati popisa*. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine.
- BHAS (2018). *Demografija 2014 (elektronski izvor)*. Sarajevo: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine.
- CVITKOVIĆ, I. (2017). Nacionalna i konfensionalna slika Bosne i Hercegovine. U I. Cvitković (ur.), *Demografske i etničke promjene u BiH* (str. 27-47). Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. <https://doi.org/10.5644/PI2017.172.02>

- DEP (2016). *Bosna i Hercegovina – Izvještaj o razvoju 2015*. Sarajevo: Vijeće ministara, Direkcija za ekonomsko planiranje. [link](#)
- DZS (1996). *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 1991. Stanovništvo prema mjestu rođenja, narodnosti i spolu: po županijama, dokumentacija 889*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- DZS (2004). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001 (elektronski izvor)*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- DZS (2013). *Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011 (elektronski izvor)*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- DZS (2013-2018). *Migracije stanovništva Republike Hrvatske, priopćenja (elektronski izvor)*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- HIERONYMI, O. (2005). Identity, integration and assimilation: factors of success and failure of migration. *Refugee Survey Quarterly* 24(4): 132–150. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdi095>
- IDN CDI (1968). *Demografski i ekonomski aspekti prostorne pokretljivosti stanovništva*. Beograd: Savezni biro za poslove zapošljavanja.
- IDN CDI (1971). *Migracije stanovništva Jugoslavije*. Beograd: Institut društvenih nauka – Centar za demografska istraživanja.
- KLEMPIĆ BOGADI, S. & LAJIĆ, I. (2014). Suvremena migracijska obilježja statističkih jedinica Republike Hrvatske. *Migracijske i etničke teme* 30(3): 437–477. <https://doi.org/10.11567/met.30.3.7>
- KOSTIĆ, R. (2013). Istraživanje trendova u transnacionalnim praksama migranata potaknutih sukobom: Bosanci u Švedskoj i njihove aktivnosti usmjerene k Bosni i Hercegovini. U M. Emirhafizović, E. Čosić, A. Osmić i V. Repovac-Pašić (ur.), *Migracije iz Bosne i Hercegovine* (str. 35-44). Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, Institut za društvena istraživanja i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sektor za iseljništvo.
- KUTI, S., & BOŽIĆ, S. (2016). *Transnacionalni socijalni prostori – Migrantske veze preko granice Hrvatske*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- MARKOTIĆ, A. (1996). Hrvati u Bosni i Hercegovini (ratno raspućenje ili dekratizacija Bosne). U Z. Pepeonik (ur.), *Zbornik radova I. hrvatskog geografskog kongresa* (str. 221–227). Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
- MARKOTIĆ, A. F. (2000). Utjecaj ratnog egzodusa iz BiH na promjene u ukupnom broju stanovnika Hrvatske 1991–1997. godine. U D. Pejnović (ur.), *Zbornik radova 2. hrvatskog geografskog kongresa* (str. 213-221). Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
- MESIĆ, M. (2002). *Tokovi i teorije*. Zagreb: Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta.
- MSB (2017). *Migracijski profil Bosne i Hercegovine za 2016. godinu*. Sarajevo: Sektor za imigraciju Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine. [link](#)
- MSB (2018). *Migracijski profil Bosne i Hercegovine za 2017. godinu*. Sarajevo: Sektor za imigraciju Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine. [link](#)

- MILOJEVIĆ, A. (1986). *Mobilnost radne snage u Jugoslaviji – Zapošljavanje iz Bosne i Hercegovine u drugim republikama i pokrajinama*. Banja Luka: Ekonomski institut.
- NARODNE NOVINE (2018a). Zakon o hrvatskom državljanstvu, pročišćeni tekst zakona. *Narodne novine* 53/91, 70/91, 28/91, 28/92, 113/93, 4/94, 130/11, 110/15 ([elektronski izvor](#)). Zagreb: Zakon.HR, Pročišćeni tekstovi zakona.
- NARODNE NOVINE (2018b). Zakon o potvrđivanju ugovora između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine o dvojnomo državljanstvu ([elektronski izvor](#)). Zagreb: Narodne novine, Međunarodni ugovori Republike Hrvatske 09/07.
- OLIVIERA-ROCA, M. (1981). Stanovnici drugih republika i autonomnih pokrajina zaposleni u udruženom radu SR Hrvatske. *Rasprave o migracijama*, br. 75. Zagreb: Centar za istraživanje migracija.
- PEJANOVIĆ, M. (2017). Promjena etničke strukture opština u Bosni i Hercegovini prema popisu stanovništva 2013. godine. U: I. Cvitković (ur.), *Demografske i etničke promjene u BiH* (str. 70-92). Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. <https://doi.org/10.5644/PI2017.172.05>
- PEPEONIK, Z. (2000). Stanovništvo Republike Hrvatske 1991. godine rodom iz Bosne i Hercegovine. U D. Pejnović (ur.), *Zbornik radova 2. Hrvatskog geografskog kongresa* (str. 201-212). Zagreb: Hrvatsko geografsko društvo.
- PETROVIĆ, R. (1987). *Migracije u Jugoslaviji i etnički aspekt*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije.
- SZS (1955). *Popis stanovništva 1948. – Knjiga VI: Stanovništvo po rodnom kraju*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.
- SZS (1967). *Popis stanovništva 1961. – Knjiga VI: Vitalna, etnička i migraciona obeležja, rezultati za opštine*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.
- SZS (1974). *Popis stanovništva i stanova 1971., Stanovništvo – Knjiga I: Vitalna, etnička i migraciona obeležja, rezultati po republikama i pokrajinama*. Beograd: Savezni zavod za statistiku.
- VLADA RH (1995). *Prognanici i izbjeglice u Republici Hrvatskoj – studeni 1995*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice. [link](#)
- VLADA RH (1996). *Izvešće Ureda za prognanike i izbjeglice o skrbi za prognanike, povratnike i izbjeglice u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1. siječnja do 31. svibnja 1996. godine*, Zagreb. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice.
- VLADA RH (1998). Izvešće Vlade RH o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba ([elektronski izvor](#)). Zagreb: Narodne novine 92/1998.

Sanja Klempić Bogadi, Margareta Gregurović,* Sonja Podgorelec **

Migration from Bosnia and Herzegovina to Croatia: Migration patterns of immigrants in Zagreb

S u m m a r y

The 2011 population census recorded 4,290,612 residents of Croatia among which 584,947 or 13.7% were born abroad. Even though the most of them were born in Bosnia and Herzegovina (70% or 409,357) no research was conducted about this significant group of immigrants. This paper analyses the migration flows between Bosnia and Herzegovina and Croatia during the last 60 years, especially focusing on demographic data available from diverse secondary sources and data on migration history and transnational activities obtained through empirical study "The Effects of Immigration from Bosnia and Herzegovina on the Sociodemographic Development of Croatian Urban Areas". The survey was conducted in 2014 in Sesvete, district of City of Zagreb on a judgemental/purposive sample of 301 adult Croatian residents born in Bosnia and Herzegovina.

Historical events (especially war) and economic developments had the influence on the number of immigrants as well as their motivation and decision to move from Bosnia and Hercegovina to Croatia. The data obtained through secondary sources and the results of conducted survey confirmed the shift in dominant migration patterns during three periods. First period, after the WWII until beginning of 1990s, indicated mostly labour migration where the migrations from Bosnia and Herzegovina to Croatia were mostly driven by economic underdevelopment of the country of origin and directed towards Croatian commercial and industrial centres. In the first half of 1990s the change of socio-political system (breakup of the former federal state) and the war in Croatia and Bosnia and Herzegovina induced significant forced migrations directed towards Croatia. After the end of the war and due to the consequences of armed conflict effecting the contemporary socioeconomic and political development of Bosnia and Herzegovina, a part of its citizens who were temporary settled in Croatia (as labour migrants or refugees) or elsewhere abroad, decided not to move back to Bosnia and Herzegovina but permanently stay in or move to Croatia. This was followed by the new period of migration driven (again) mostly by economic reasons complemented by general social situation and advanced unfavourable demographic processes in Bosnia and Hercegovina. These conditions stimulated the citizens of Bosnia and Hercegovina to migrate more frequently to other, economically more developed countries (Germany, Austria) effecting significantly the number of immigrants from Bosnia and Herzegovina in Croatia.

The respondents included in empirical research are mostly Croats by ethnic affiliation (93.4%) and 99% of them have Croatian citizenship. In the highest proportion they migrated to Croatia during the 1990s. The results showed statistically significant correlation between the area of Bosnia and Herzegovina from where they moved to Croatia and the period of migration (the most numerous migrations were recorded from the area of the contemporary Republika Srpska). Three most

* Department for Migration and Demographic Research, Institute for Migration and Ethnic Studies; email: sanja.klempic@imin.hr

frequent reasons of migration were war destruction (41.5%), economic reasons (33.2%) and family reasons (13%). Almost two thirds of respondents (63.1%) had no prior migration experience and more than 90% plan to stay permanently in Croatia. The study also confirmed significant social and transnational activities of immigrants. However, these respondents cannot be considered as the “typical migrants” since they largely share language, culture and tradition of receiving society which presents a favourable environment for their legal/political, socioeconomic and sociocultural integration.

Key words: *immigrants from Bosnia and Herzegovina, Croatia, Zagreb, migration, transnational social ties*